

Arbeidsmedisinens røde stjerne

VI INTERVJUER

INGRID M. HØIE

Email: ingrid.hoie@legeforeningen.no
Tidsskriftet

– Vi lever i et samfunn som tar bedre vare på helsen til idrettsstjernene enn til kroppsarbeiderne. Men pendelen vil svinge tilbake, spår Ebba Wergeland i Direktoratet for Arbeidstilsynet. At arbeidsmedisin for tiden befinner seg i en bølgedal, tar hun med stor ro.

Ebba Wergeland traverser energisk opp og ned korridoren med konsentrert mine. Det er mye som skal ordnes før hun kan avsette et par timer til en journalist. Etter et blikk inn på hennes kontor i Direktoratet for Arbeidstilsynet på Majorstua i Oslo, kan man saktens spørre seg hvem som fører tilsyn med hennes arbeidstid. Riktignok har hun samlet erfaring her i omtrent 20 år, men de bok- og permdekkede veggene bærer bud om en formidabel innsats for andres ve og vel, enten det er arbeidstakere i Norge eller nødstilte mennesker i krigsherjede land. Hun betror oss at hun blir vilt begeistret når hun blir invitert til en eller annen liten klubb fjernt fra Oslo, men at hun fortsatt føler seg som en turist i norsk arbeidsliv.

– Som arbeidsmedisiner har jeg mulighet til å få nærhet til det virkelige livet, men jeg strever med å få tid nok til å ferdes blant ulike arbeidstakere og pasientgrupper. Jeg trenger kontakten med deres hverdag for å skjønne hva faget mitt handler om, sier hun.

At arbeidsmedisin for tiden befinner seg i en bølgedal, tar Ebba Wergeland med ro. – Krav om sosial rettferdighet vil komme igjen, sier hun. Foto: I.M. Høie

Underrapportering

I 1998 omkom 64 personer som følge av arbeidet. Samme år ble det innrapportert 3 859 sykdomstilfeller og ca. 35 300 skader på grunn av arbeidssituasjonen ved norske arbeidsplasser (1). De reelle tallene antas å være langt høyere, men det mangler pålitelig statistikk over forekomst av arbeidsulykker og sykdommer knyttet til arbeid. En årsak til det er at meldesystemet for leger ikke fungerer godt nok.

I en undersøkelse om bruk av yrkesskadetrygd i forbindelse med yrkessykdom, konkluderer Ebba Wergeland med at det er et stort underforbruk av yrkesskadetrygd. Dette tyder på at legenes og sykehusenes rutiner for meldinger og pasientinformasjon svikter (2).

Men Ebba Wergeland klandrer ikke primærlegene. Hun har tvert imot full sympati med leger som ikke følger en meldeplikt de tror er hensiktsløs. – Arbeidstilsynet må gjøre seg fortjent til meldingene ved å vise at de har en hensikt. Vi kan gå inn der skaden er skjedd, vi kan sette i gang utredning av mulige årsakssammenhenger og vi kan systematisere erfaringer. Vi er ikke gode nok i dag, men vi prøver å bli bedre, påpeker Wergeland.

Ebba Wergelands interesse for arbeidsmedisin ble sådd da hun arbeidet som lege i Sauda med å «resirkulere skiftarbeidere fra smelteverket, med magesår, bronkitter og søvnproblemer», som hun sier. Da våknet interessen for å gjøre noe med årsakene i stedet for bare å sende pasientene ut igjen med en ny forsyning medikamenter.

Primærlegen har innsikt

Ebba Wergeland bærer på en drøm om å skape tettere bånd mellom primærhelsetjenesten og arbeidslivsmyndighetene. – Alt hva manglene i arbeidslivet koster i helseskader, ender opp i primærhelsetjenesten. Men kunnskapen flyter ikke mellom legene og arbeidslivsmyndigheter, sier hun. Det bekymrer henne, fordi man dermed mister informasjon om helsefarlig arbeidsmiljø og mulighet for å sette inn forebyggende tiltak.

Ansvarer hviler særlig tungt på Arbeidstilsynet, som vil finne ut hvordan man kan få tilgang på informasjonen som primærlegene sitter med. – Vi har revidert det gamle meldeskjemaet for å gjøre det mer håndterlig for primærlegene. Helsemyndighetene bør også ta hensyn til arbeidsskadene når de bygger opp et sentralt skaderegister. Arbeidsskader utgjør en stor andel av polikliniske skader, men informasjonen om det som kunne vært forebyggt, kommer ikke videre fra poliklinikken. I tillegg er det mye ugjørt i forhold til å følge opp meldinger om yrkesbetinget sykdom lokalt. Norge trenger økt kapasitet på de arbeidsmedisinske klinikkene slik at primærlegene kan få hjelp til utredning, og vi trenger kvalitetssikring av bedriftshelsetjenesten, sier hun.

– Synes du at arbeidsmiljøloven har spilt fallitt?

– Med noen unntak er loven i sin tekst god nok. Men den enkelte arbeidstaker er sjelden sterk nok til å kreve sine rettigheter etter loven. Et godt eksempel kan være han som vasker på et hotell i Oslo, ansatt etter prinsippet «vi ringer, du springer». Han utvikler kanskje et blomstrende eksem, men tør ikke å si noe til arbeidsgiver av frykt for å miste sjansen til fast

ansettelse. Allmennlegene fanger opp disse pasientene. En melding til Arbeidstilsynet kunne gi oss muligheten til å se på forholdene, uten å navngi pasienten, for det tør han selvsagt heller ikke å gi samtykke til.

Arbeidsmedisin i bølgedalen

Ved inngangen til 2000 befinner arbeidsmedisinen seg i en bølgedal. Det tar Ebba Wergeland helt med ro. – Arbeidsmedisin kan ikke begrunnes med lønnsomhet, men har sin begrunnelse i visjonen om sosial rettferdighet og lik rett til helse for alle. Arbeidsmedisin handler om verdivalg og hva slags samfunn vi ønsker. Når sosial rettferdighet prioriteres ned og «vinnerkultur» opp, er det rimelig at interessen for arbeidsmedisin synker. Kullsviertroen på markedet rammer hele den forebyggende medisinen. Markedet kan aldri dekke befolkningens behov for helse, bare etterspørselen fra dem som har mest kjøpekraft, mener Wergeland.

Men det er stadig motstrømmer i samfunnet som hun kan glede seg over. For eksempel dissensene i arbeidslivsutvalget som i desember 1999 la frem en innstilling om utfordringer i arbeidslivet i et nytt årtusen (3). Innstillingen er et forarbeid til en større revisjon av arbeidsmiljøloven. Viktige stikkord i innstillingen er internasjonalisering og individualisering, fleksibilitet og valgfrihet i arbeidslivet. Arbeidslivsutvalget åpner for å øke mulighetene for alternative arbeidstidsordninger, men har in mente hensynet til liv, helse og velferd. Utvalget vil også vurdere om rammene for overtid kan økes uten at det går utover helsen og sikkerheten til de ansatte.

Ebba Wergeland fnyser av begreper som fleksibilitet og valgfrihet, og plasserer dem i kategorien offentlige sannheter som hun ønsker å stikke hull på.

– Det er naivt å kalle det valgfrihet når en småbarnsmor «velger» å jobbe kveld og natt fordi hun ikke får barnehageplass. Valgfriheten til folk flest er marginal, slår hun fast. Slik Ebba Wergeland ser det, går vi 100 år tilbake i tid hvis innstillingen fra Arbeidslivsutvalget blir fulgt. – Ved å gå fra lovregulering til kollektive avtaler og til og med til individuelle avtaler er vi tilbake i tiden før 1892 da vi fikk den første arbeidervernloven. Intet var så fleksibelt som arbeidskraft på slutten av forrige århundre, sier hun. – Fleksibiliteten det er snakk om i innstillingen, består i en deregulering av arbeidervernlovene og vil være til skade for flertallet av arbeidstakerne. Verst er forslagene om å svekke oppsigelsesvernet. Jobbtrygghet er alfa og omega. Hvis man ikke skjønner det, har man ikke skjönt så mye av hva som er forutsetningen for helse i arbeidslivet, avfyrrer Wergeland.

Hun frykter at svekking av arbeidervernet og mindre arbeidstidsregulering kan bli resultatet hvis innstillingen blir fulgt. – Vi kan bare håpe at innstillingen møter motstand. Heldigvis er det dissens i utvalget, puster hun ut.

– Hva kan endringer i arbeidslivet og innstillingen fra utvalget bety for arbeidsmedisinen?

– Hvis flertallets holdninger får gjennomslag, vil vi få vanskeligere oppgaver innen forebygging. Den som skal holde seg frisk, må ha kontroll over forutsetningene for egen helse: en trygg jobb, nok penger, nok tid. Den som ikke har tid eller råd til å «lytte til kroppens signaler» som det så vakkert heter, blir syk, slår hun fast. Hun oppfordrer leger til å stole på egne erfaringer og samarbeide om å synliggjøre sammenhengen mellom arbeidsforhold og helse, i stedet for å akseptere offentlige sannheter om fleksibilitetens velsignelser.

– Men nå får jeg ikke tid til å snakke med deg om Irak, utbryter Ebba Wergeland midt i ordstrømmen om morgendagens

arbeidsliv.

Fra Palestina til Irak

Men vi tar oss tid, for side om side med hennes engasjement for arbeidsmedisin, brenner en

flamme for menneskelig lidelse påført av storpolitisk spill. Plassert til venstre i det politiske bildet, engasjerte Ebba Wergeland seg sterkt for det palestinske folket i en tid da Palestina var synonymt med terrorisme og det langt ifra var stuerent å støtte deres sak. Hun har drevet aktivt helserettet arbeid i regi av Palestinske Røde halvmåne. Hun har også mye av æren for at medisinstudenter fra Universitetet i Oslo i snart ti år har kunnet ta noe av utdanningen i samfunnsmedisin i Midtøsten. – Dette har jeg stor glede av, sier hun, men presiserer at realisering av ideen bare var mulig med støtte fra hennes sjef, Tor Bjerkedal, professor i forebyggende medisin, og kolleger og ledelse ved Institutt for samfunnsmedisin.

I de senere år har den vestlige verdens handelsblokade mot Saddam Hussein og Irak fanget hennes interesse. Blokaden ble vedtatt av FNs sikkerhetsråd i 1990 for å få Irak ut av Kuwait, men er siden blitt opprettholdt. I dag ser man dramatiske virkninger i form av økt barnedødelighet, underernæring og dårlige hygieniske forhold (4).

Da USA planla angrep på Irak og fikk støtte fra den norske regjeringen i februar 1998, slapp Ebba Wergeland det hun hadde i hendene og reiste. Forskjellen mellom å lese om virkningene av blokaden og å oppleve dem ble nærmest ødeleggende for Wergeland. Hun puster dypt og lukker øynene, hun tier mens minnene nærmest kan leses i ansiktet hennes. – Man ser andre ting, sterke opplevelser som er vanskelig å formidle. For meg er det klart at vi står overfor et slags gigantisk eksperiment, en systematisk påføring av skade på en hel befolkning mens Vesten lar det skje. Jeg assosierte opplevelsene med en bok fra den annen verdenskrig om tilintetgjørelsesleiren Mauthausen ved den østerrikske landsbyen med samme navn. Befolkningen levde stort sett et normalt liv side om side med redslene i leiren. Vår regjering har større innflytelse på det som skjer, og derfor enda større ansvar enn befolkningen i Mauthausen hadde.

Ebba Wergeland skammer seg over norske myndigheters holdning i Irak-spørsmålet. Hun ønsker at Legeforeningen skal ta et initiativ overfor Utenriksdepartementet hvor foreningen på humanitær basis argumenterer for at blokaden av Irak må oppheves. – Legeforeningen kan støtte seg på rapporten som er utarbeidet av den norske legegruppen som var i Irak våren 1999, sier hun (5).

– Er det legen eller politikeren i deg som er den viktigste drivkraften bak din innsats for disse landene?

– For meg er de menneskelige bånd fundamentet, selv om jeg er et politisk menneske. Det var tilfeldigheter at jeg tilbrakte mer tid i Midtøsten enn på Ammerud eller Vestvågøy, svarer Ebba Wergeland.

Fakta

- – Ebba Louise Wergeland, født 26. april 1946
- – Cand.med. Oslo 1970, spesialist i arbeidsmedisin 1985
- – Direktoratet for Arbeidstilsynet 1979–86, 1996 – dags dato.
- – Arbeidstilsynet, 2. distrikt (Oslo), 1990 – dags dato.
- – Institutt for forebyggende medisin, Universitetet i Oslo, 1987–96

LITTERATUR:

1. Direktoratet for Arbeidstilsynet, Utviklingstrekk ved arbeidsmiljøet, status 1998. www.arbeidstilsynet.no/miinfo/situas.html (13. 01. 2000)
2. Wergeland E. Bruk av yrkesskadetrygd ved yrkessykdom. Tidsskr Nor Lægeforen 1997; 117: 211–6
3. Norges offentlige utredninger. Nytt millenium – nytt arbeidsliv? NOU 1999; 34 Oslo: Statens

forvaltningstjeneste, Statens trykning, 1999.

4. Wergeland E. FN mot FN. Tidsskr Nor Lægeforen 1998; 118: 3323-4.

5. Husom N. Sanksjoner mot Irak rammer uskyldige sivile. Tidsskr Nor Lægeforen 1999; 119: 1811-2

Publisert: 28. februar 2000. Tidsskr Nor Legeforen. DOI:

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2020. Lastet ned fra tidsskriftet.no